

ROOS VAN ENTER

EEN VISITEKAARTJE VOOR LOMBOK

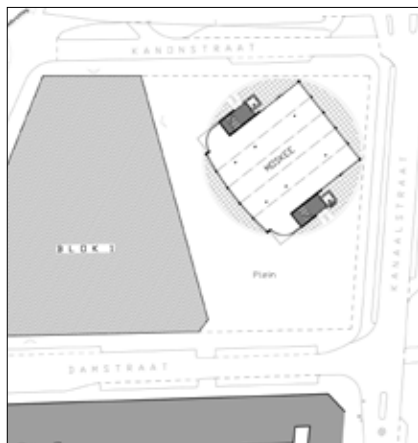

ULU-MOSKEE UTRECHT

In het kader van het Utrechts Centrumproject vindt ook herontwikkeling plaats van de zogenaamde 'kop' van Lombok, vlakbij het stadscentrum. De Turkse moslimgemeenschap heeft deze ontwikkeling aangegrepen om te komen met een initiatief voor de bouw van een nieuw moskeecomplex. Momenteel is de moskee gehuisvest in een voormalig badhuis aan de Kanaalstraat, waar de sterk gegroeide gemeenschap al lang is uitgegroeid. De moskee zal op een belangrijke en opvallende locatie in de wijk worden gebouwd en daarmee het nieuwe gezicht van de wijk Lombok in belangrijke mate gaan bepalen. Het is de eerste moskee in het centrum van Utrecht die zo nadrukkelijk de stedelijke ruimte zal domineren. De bouw van moskeeën roept vaak emoties op bij omwonende niet-moslims. Hierbij wordt vaak kritiek gegeven op het uiterlijk van moskeeën, omdat de architectuur van deze gebouwen niet zou wortelen in de Nederlandse bouwtradities. Architect Ishak Önen (1959) heeft echter binnen de typologie van de moskee een ontwerp gemaakt dat ook reflecteert aan de Nederlandse moderne architectuur. Het gebouw is dan ook een goede indicatie van de emancipatieslag die deze relatief nieuwe maar belangrijke geloofsrichting momenteel maakt.

De ULU-moskee vervult een belangrijke sociale functie in Lombok, een multiculturele wijk met veel moslims. Deze maatschappelijke wijktaak moet in het nieuwe gebouw beter onderdak krijgen en worden uitgebreid. Naast een gebedsruimte zullen in dit complex ook diverse vergaderruimten, leslokalen (voor kinderen) en winkels worden gehuisvest. De moskee wordt een markant gebouw dat geheel vrij zal staan op een plein. Daaromheen worden appartementen met dubbele parkeerkelder en een winkelcentrum gerealiseerd. Önen, van origine Turk, studeerde aan de TU-Delft en heeft een eigen bureau in Zaandam. Voor het ontwerp van de ULU-moskee is hij de discussie aangegaan met de islamitische gemeenschap over wat moskeearchitectuur is en hoe een moderne moskee er uit zou moeten zien. Vanaf het begin heeft hij een ontwerp voor een Nederlands-Turkse moskee willen maken.

Het heilige boek van de moslims, de Koran, bevat weinig bouwkundige eisen voor de bouw van een moskee, behalve dan dat de gebedsruimte moet zijn gericht op Mekka en dat er een wasruimte aanwezig is voor de rituele wassing voor het gebed. De inrichting wordt wel in belangrijke mate door tradities bepaald. De scheiding van mannen en vrouwen (de vrouwen bidden in een afgesloten galerij) is bijvoorbeeld gebruikelijk omdat dit de concentratie op het gebed zou bevorderen. Turkse moskeeën kennen een vormentaal afkomstig uit de Ottomaanse tradities, die

op hun beurt weer gedeeltelijk teruggrijpen op belangrijke voorbeelden van Byzantijns-christelijke architectuur als de Haya Sofia in Istanbul. Koepels en minaretten zijn de belangrijkste uiterlijke kenmerken. Moskeebesturen hechten aan dergelijke herkenbare, traditionele vormen. Dit kan makkelijk leiden tot de bouw van 'replica's' van bestaande gebouwen, die geen enkel verband hebben met onze bouwtradities. Dergelijke moskeeën staan soms wat wezensvreemd in de Nederlandse stadswijken hetgeen vaak versterkt wordt doordat zij een stedenbouwkundige inkadering missen. Dit doet het imago van de moskee geen goed. In de moslimgemeenschap zelf is dan ook een discussie gaande over de wijze waarop moderne moskeeën vorm zouden moeten krijgen. Jonge architecten nemen daarin het voortouw met alternatieve, meer abstracte ontwerpen.

Het Lombokse moskeebestuur wilde als opdrachtgever wel minaretten en koepels zien. Dat was echter geen reden om bij voorbaat moderne architecturale vormen af te wijzen hoewel een replica van een Ottomaanse moskee bij een deel van de plaatselijke geloofsgemeenschap zeker in goede aarde zou zijn gevallen. Önen ging echter graag de discussie aan en heeft heel abstracte ideeën over architectuur bij de opdrachtgever neergelegd. Volgens hem is het de opgave van de architect om binnen de typologie van de moskee en de wensen van de opdrachtgever te komen tot een ontwerp dat ook reflecteert aan de Nederlandse situatie. Architecten moeten daarnaast goed beseffen hoe de moskee dagelijks gebruikt wordt en hoe de plaatselijke moslimgemeenschap in elkaar zit. Het gebruik bepaalt immers uiteindelijk de waarde ervan voor de geloofsgemeenschap. De gelovigen moeten het gebouw kunnen omarmen als een vast onderdeel van hun bestaan, een plek om zich te bezinnen en zich los te maken van de dagelijkse dingen voor God of Allah.

In het uiteindelijke ontwerp voor het nieuwe moskeecomplex heeft Önen geprobeerd de wensen van de gemeenschap te combineren met zijn eigen architectonische ideeën over moderne moskeebouw. Hiervoor heeft hij de traditionele vormtaal vanuit de Ottomaanse architectuur als uitgangspunt genomen. Hij is daar mee gaan spelen en heeft zo minaret en koepel aangepast aan de bestaande stedelijke omgeving. De moskee vormt daarmee een eenheid en verrijkt zo de omgeving. Behalve van de moderne Nederlandse vormtaal heeft Önen ook gebruik gemaakt van traditionele en moderne Nederlandse bouwmaterialen als baksteen in combinatie met zink en glas. De koepel is overigens niet volmaakt maar in alle vier zijden doorsneden zodat van bovenaf licht de gebedsruimte in kan komen.

De minaretten heeft hij met glas geheel transparant gemaakt. Op deze wijze tracht hij de traditionele vormtaal een nieuwe relevantie te geven en aan te laten sluiten op de omgeving.

Vanaf het nieuwe plein zal de moskee door middel van twee gelijkwaardige entrees worden ontsloten. De winkels op de begane grond zijn georiënteerd op het plein. Door het gebruik van de glazen gevels krijgen ze een transparante en levendige uitstraling. Overigens zullen ze geheel onafhankelijk functioneren van de rest van het gebouw. De eigenlijke moskeerimte is als het ware opgetild naar de tweede verdieping. Op de eerste verdieping bevinden zich de aanvullende functies zoals vergaderruimten en leslokalen. Op de derde en vierde verdieping is ruimte gereserveerd voor de vrouwen. Deze verdiepingen zijn geïntegreerd in de grote gebedsruimte, zodat deze één ruimte blijft. De wanden worden aangelicht door licht van boven.

De Turkse moslimgemeenschap heeft door de keuze van de architect en het ontwerp voor de nieuwe moskee in Lombok architectuur ingezet als communicatiemiddel. Het ontwerp toont aan dat men midden in de Nederlandse samenleving staat, zonder zich te excuseren voor de eigen tradities of die te willen vergeten. Önen heeft nadrukkelijk gekozen om de traditionele kenmerken te handhaven door deze zo te gebruiken dat direct duidelijk wordt dat het geen simpele kopie is van een bestaand gebouw. Het is een doordachte manier om een traditioneel ontwerp relevant te maken voor een moderne samenleving. Hij biedt op deze wijze de Turkse gemeenschap én de wijk een mooi en inspirerend gebouw als visitekaartje.

Bronnen

- Interview met Ishak Önen d.d. 9 januari 2008
- E. Erkoçu, A. Hammiche, C. Bugdaci, 'Minaretten in de polder, Nieuwe moskeeën in Nederland', *de Architect* (2006, juni), pp. 30-39.
- H. van Hoogdalem, *Migrerende architectuur*, Delft 1997
- M.B. Piotrovski, J. Vrieze, *Aardse schoonheid, hemelse kunst, Kunst van de islam*, V+K Publishing/Inmerc, Blaricum, z.j. [2000]